

СТАН ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО ПРОФІЛАКТИЧНО-КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ З ПІДЛІТКАМИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ

Соціальна робота як професійна діяльність зумовлює необхідність виконувати різноманітні функції, здійснювати соціальну допомогу різним категоріям населення, однією з яких є підлітки девіантної поведінки. Практика соціальної роботи свідчить про те, що працівники соціальних служб досить часто стикаються з необхідністю взаємодіяти з підлітками девіантної поведінки, виконувати профілактично-корекційну роботу з ними, проте не мають спеціальної підготовки щодо цього. Досвід виконання такої роботи працівники здебільшого здобувають у процесі безпосередньої професійної діяльності в соціальних установах.

Сьогодні накопичено чималий науковий матеріал з проблем підготовки майбутніх соціальних педагогів та вчителів до роботи з підлітками девіантної поведінки (Л. В.-В. Вейланде, М. О. Малькова, І. М. Островська-Бугайчук, Н. П. Пихтіна, М. М. Ярошко та ін.). Проте особлива роль у роботі з ними належить соціальним працівникам, які на професійному рівні здійснюють профілактику і корекцію такої поведінки, реабілітаційну діяльність тощо. Тому підготовку майбутніх соціальних працівників до роботи з підлітками девіантної поведінки вважаємо одним із пріоритетних напрямів їхньої професійної підготовки.

Мета статті – проаналізувати стан сучасної професійної підготовки майбутніх соціальних працівників у ВНЗ до профілактично-корекційної роботи з підлітками девіантної поведінки.

Як зазначають науковці (Л. В.-В. Вейланде [1], М. М. Ярошко [2] та ін.), сучасна професійна підготовка майбутніх фахівців до роботи з підлітками девіантної поведінки має низку недоліків. Так, вона недостатньо враховує особливості українського суспільства, зокрема положення особистості підлітка в сучасних умовах, потреби соціальної сфери тощо; не спрямована на формування в студентів здатності прогнозувати і корегувати негативні прояви у поведінці особистості; не передбачає цілеспрямованої підготовки до роботи з девіантними підлітками, практичних занять корекційного спрямування та можливості взаємодіяти з підлітками-девіантами; недостатньо методично оснащена, оскільки відсутні методичні рекомендації щодо здійснення такого виду професійної діяльності; виробнича практика не забезпечує підготовку студентів до цього виду професійної діяльності.

Підтверджує цю думку проведений аналіз чинних навчальних програм з підготовки фахівців за галуззю знань "Соціальне забезпечення" та спеціальністю 6(7,8).13010201 "Соціальна робота". Професійна підготовка майбутніх соціальних працівників передбачає такі цикли нормативних дисциплін, як от: цикл гуманітарної та соціально-економічної підготовки, природничо-наукової та фундаментальної підготовки, професійної та практичної підготовки, виробничу та переддипломну науково-дослідницьку практику та державну атестацію. Поряд із нормативними існують цикли вибіркових дисциплін – самостійного вибору навчального закладу і вільного вибору студента. Майбутні соціальні працівники поглиблено вивчають: основні положення і концепції соціології, особливості соціальних відносин і соціальних інститутів, соціальної поведінки і соціальних процесів; загальну, вікову і педагогічну психологію, психологію особистості, соціальну, спеціальну психологію, психологічну діагностику; сучасний інструментарій щодо обробки даних соціологічних і психологічних досліджень; теорію і практику соціальної роботи, технології і методи соціальної допомоги різним категоріям населення з урахуванням досвіду роботи різних соціальних служб; сучасні підходи до організації та роботи різних соціальних служб, кадрового менеджменту, надання послуг у сфері соціального обслуговування та соціального захисту населення в Україні і за кордоном.

Аналіз чинних навчальних програм з підготовки бакалаврів, спеціалістів та магістрів із соціальної роботи показав, що ознайомлення майбутніх соціальних працівників із сутністю та формами прояву девіантної поведінки відбувається в процесі вивчення таких дисциплін, як от: "Галузева соціологія" (1 курс), "Технології роботи соціального гувернера" (4 курс), "Патопсихологія" (4 курс), "Соціальні технології роботи з сім'ями та дітьми" (5 курс).

Так, на заняттях з дисципліни "Галузева соціологія" майбутні соціальні працівники вивчають такі аспекти девіантної поведінки: поняття "норма", "соціальний контроль", "соціальні санкції"; аналіз соціальних причин девіантної поведінки; класифікування видів девіантної поведінки. Студентів знайомлять з прикладами різних проявів девіантної поведінки серед молоді, прищеплюють навички виявлення причин відхилень у розвитку людини. В процесі вивчення дисципліни "Технології роботи соціального гувернера" розглядають особливості виховання дітей з девіантною поведінкою; причини девіантної поведінки у фізично здорової дитини; дії гувернера, спрямовані на нормалізацію поведінки вихованця. Майбутні соціальні працівники вчать також виявляти хронічні захворювання, симптоми яких можуть трактуватись як навмисні порушення дитиною морально-етичних норм. Проблема патопсихології залежності присвячено вивчення дисципліни "Патопсихологія". Студенти вчать відрізняти норму від залежності, класифікувати залежності, виявляти вплив на психіку та організм людини різних психоактивних речовин, визначати етіологію та патогенез хімічних залежностей тощо. Вивчення дисципліни "Соціальні технології роботи з сім'ями та дітьми" передбачає вивчення проблеми девіантної поведінки в розрізі сім'ї та виховання. Майбутні соціальні працівники знайомляться із соціально-дезадаптованими сім'ями; соціальною роботою з різними типами сімей; діагностикою відхилень у сімейному вихованні; особливостями дітей "групи ризику"; технологіями роботи з дітьми "групи ризику" тощо.

З особливостями підліткового віку майбутні фахівці із соціальної роботи знайомляться під час вивчення дисципліни "Галузева соціологія", "Психологія емоцій", "Педагогічна та вікова психологія" (1 курс). Розглядаючи молодь як соціальну спільноту, дисципліна "Галузева соціологія" ознайомлює першокурсників з основними тенденціями та альтернативними теоріями юнацького віку. В процесі вивчення дисципліни "Психологія емоцій" майбутні соціальні працівники знайомляться із віковими та статевими особливостями особистісної сфери дітей та підлітків, особливостями емоційної сфери дітей та підлітків з девіантними формами поведінки тощо. Вивчення дисципліни "Педагогічна та вікова психологія" передбачає ознайомлення студентів з особливостями поведінки підлітків; психогенною шкільною дезадаптацією, її ознаками та причинами виникнення; кризою підліткового віку та причинами її виникнення; акцентуаціями характеру у підлітків, корекцією поведінки акцентуєваних підлітків тощо.

З особливостями профілактичної, реабілітаційної та корекційної роботи майбутні соціальні працівники знайомляться в процесі вивчення таких дисциплін, як: "Волонтерство в соціальній роботі" (2 курс), "Медико-соціальні засади здоров'я", "Технології та методи соціальної роботи" (3 курс), "Соціальна робота з різними категоріями населення", "Соціально-психологічне консультування в соціальній роботі", "Соціальна педагогіка" (4 курс). Так, при вивченні дисципліни "Волонтерство в соціальній роботі" студенти не тільки готують інформаційні повідомлення з тем "Паління", "Алкоголь", "Наркотичні речовини", але й залучаються до тренінгу "Профілактика негативних явищ в молодіжному середовищі". "Медико-соціальні засади здоров'я" – дисципліна, що передбачає ознайомлення студентів із ранньою профілактикою психічного здоров'я дітей та підлітків; профілактикою алкоголізму, наркоманії і токсикоманії; профілактикою хвороб, що передаються статевим шляхом. Дисципліна "Технології та методи соціальної роботи" знайомить студентів із медико-соціальними технологіями в реабілітаційній роботі, методами реабілітаційного впливу, а також із технологіями діяльності соціального працівника щодо профілактики девіантної поведінки підлітків. Під час вивчення дисципліни "Соціальна робота з різними категоріями населення" студенти розглядають місце та види реабілітації в роботі з різними категоріями

населення (бездоглядні, залежні від речовин, молодь, дезадаптовані, інваліди, емоційно нестабільні тощо). З методами практичної корекції, індивідуальною психоконсультацією та психокорекцією, груповою психокорекцією майбутні соціальні працівники знайомляться під час вивчення дисципліни "Соціально-психологічне консультування в соціальній роботі". Дисципліна "Соціальна педагогіка" вивчає профілактику і реабілітацію девіацій у дітей, підлітків і молоді; сутність соціально-педагогічної діяльності з підлітками та молоддю з наркотичною залежністю.

Слід зазначити, що студенти вивчають також інші питання, що посередньо стосуються корекційно-профілактичної роботи з підлітками девіантної поведінки. Серед них: соціальна підтримка окремих категорій населення (дисципліна "Історія соціальної роботи", 1 курс); вплив настанови на поведінку; проблеми та чинники соціальної адаптації молоді (дисципліна "Соціальна психологія", 3 курс); групи ризику і соціальна робота; особливості роботи соціального працівника з асоціальними сім'ями (дисципліна "Технології та методи соціальної роботи", 3 курс) та ін.

Для виявлення можливості набуття майбутніми соціальними працівниками практичних навичок профілактично-корекційної роботи з підлітками девіантної поведінки в процесі виробничої практики, що її проходять студенти 3-го курсу, було проаналізовано програму практики. Виробнича практика передбачає виконання завдань двох категорій: загальні та індивідуальні. Загальні завдання обов'язкові для всіх студентів і не залежать від соціальної установи, що є базою практики. Загальними завданнями передбачено: визначення та описання категорій клієнтів соціальної установи, її організаційної та функціональної структури; вивчення нормативно-правових актів, що регламентують її діяльність; визначення цілей та завдань, типових для цієї установи; визначення притаманних їй методів і форм соціальної роботи; розробку схеми технологічного процесу соціальної роботи; визначення критеріїв ефективності діяльності соціальної установи – бази практики.

Індивідуальні завдання студенти виконують самостійно, під керівництвом керівників практики від кафедри та соціальної установи. Слід зазначити, що такі індивідуальні завдання лише посередньо торкаються профілактично-корекційної роботи з підлітками девіантної поведінки, наприклад:

- визначити психологічні особливості клієнтів соціальної установи, проаналізувати доцільні для роботи з ними психологічні теорії; запропонувати відповідні форми роботи;
- схарактеризувати технологію та методи соціальної роботи з дітьми вулиці, що використовуються в соціальній установі;
- скласти соціальний портрет клієнтів соціальної установи;
- скласти соціальний портрет працівників соціальної установи;
- скласти професіограму соціального працівника цієї установи;
- скласти перелік головних соціальних проблем клієнтів соціальної установи;
- розробити інструментарій (анкету, бланк інтерв'ю) для проведення індивідуального діагностування клієнтів соціальної установи та ін.

З приводу зазначених загальних та індивідуальних завдань виробничої практики, слід зазначити, що майбутні соціальні працівники лише тоді здобудуть практичні навички профілактично-корекційної роботи з підлітками девіантної поведінки, якщо ця категорія є категорією клієнтів соціальної установи – бази практики.

Щодо переддипломної практики, передбаченої навчальними програмами підготовки спеціалістів та магістрів із соціальної роботи, то вона спрямована передусім на вирішення завдань конкретної дипломної роботи (проекту). Лише незначний відсоток студентів продовжують вивчення різноманітних аспектів соціальної роботи з девіантною поведінкою, зокрема підлітків.

Як бачимо, практика майбутніх соціальних працівників також не забезпечує набуття ними практичних умінь та навичок корекційно-профілактичної роботи з підлітками девіантної поведінки.

Проведений аналіз чинних навчальних програм підготовки фахівців із соціальної роботи дозволив дійти висновку, що студенти отримують достатню теоретичну підготовку, але вивчення сутності девіації та її проявів у підлітковому віці, особливостей цього віку розсереджено за різними дисциплінами та роками навчання. Присутнє дублювання навчального матеріалу різними дисциплінами. Подекуди порушена логіка викладу навчального матеріалу із-за нераціонального розташування дисциплін у навчальній програмі підготовки фахівців із соціальної роботи. Щодо корекційно-профілактичної роботи, то з її технологіями та методами студенти також знайомляться переважно теоретично. Профілактично-корекційної роботи соціального працівника з підлітками девіантної поведінки безпосередньо торкаються лише дві дисципліни ("Технології та методи соціальної роботи", "Соціальна педагогіка"), а час, відведений на вивчення цієї проблеми, безумовно недостатній. Що найважливіше, професійною підготовкою майбутніх фахівців із соціальної роботи майже не передбачено набуття практичних умінь та навичок профілактично-корекційної роботи з підлітками девіантної поведінки (тренінг "Профілактика негативних явищ в молодіжному середовищі" також не формує зазначених умінь та навичок).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вейланде Л. В.-В. Підготовка студентів університету до роботи з підлітками девіантної поведінки: дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук: спец. 13.00.04 / Лілія Вольдемар-Вікторівна Вейланде. – Одеса, 2005. – 226 с.
2. Ярошко М. М. Професійна підготовка майбутніх соціальних педагогів до профілактично-корекційної роботи з педагогічно занедбаними підлітками: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук: спец. 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти" / М. М. Ярошко. – Хмельницький, 2011. – 21 с.

Волошенко М.А.

СОСТОЯНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ СОЦИАЛЬНЫХ РАБОТНИКОВ К ПРОФИЛАКТИКО-КОРРЕКЦИОННОЙ РАБОТЕ С ПОДРОСТКАМИ ДЕВИАНТНОГО ПОВЕДЕНИЯ

В статье представлены результаты анализа состояния современной профессиональной подготовки будущих социальных работников к профилактико-коррекционной работе с девиантными подростками, свидетельствующие о необходимости целенаправленной подготовки к такому виду деятельности.

Ключевые слова: подросток, девиантное поведение, будущий социальный работник, профилактично-коррекционная работа.

Voloshenko M.A.

PROFESSIONAL PREPARATION CONDITION OF WOULD-BE SOCIAL WORKERS TO THE PROPHYLACTIC CORRECTION WORK WITH DEVIANT BEHAVIOR TEENAGERS.

The article proposes the results of analysis in state of modern professional preparation for future social workers to the prophylactic correction work with deviant teens concerning about necessity their purposeful preparation to such kind of activity.

Key words: adolescent, deviant behaviour, would-be social worker, prophylactically correctional work.